

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
БЕРДЯНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ГЛІКМАН СВІТЛАНА ВАЛЕРІЇВНА

УДК 378:629.5.072.8]:005.336.3(043.5)

**ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ ЯКОСТЕЙ МАЙБУТНІХ
СУДНОВОДІВ У ПРОЦЕСІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ**

13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Бердянськ – 2018

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Бердянському державному педагогічному університеті, Міністерство освіти й науки України.

Науковий керівник – доктор педагогічних наук, професор
Сосницька Наталя Леонідівна,
Таврійський державний агротехнологічний
університет, завідувач кафедри вищої
математики і фізики.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, доцент
Плачинда Тетяна Степанівна,
Льотна академія Національного авіаційного
університету, завідувач кафедри професійної
педагогіки та соціально-гуманітарних наук;

кандидат педагогічних наук
Бабишена Мар'яна Ігорівна,
Херсонська державна морська академія,
доцент кафедри гуманітарних дисциплін.

Захист відбудеться “28” грудня 2018 року об 11.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 18.092.01 в Бердянському державному педагогічному університеті за адресою: 71118, м. Бердянськ, вул. Шмідта, 4, 1 поверх, зала засідань.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Бердянського державного педагогічного університету (71118, м. Бердянськ, вул. Шмідта, 4) та на сайті університету (<http://bdpu.org/svr/svr18-092-01/>).

Автореферат розісланий “27” листопада 2018 р.

Учений секретар

спеціалізованої вченої ради

В. І. Жигір

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Глобалізаційні демократичні процеси в нашому суспільстві зумовили значний інтерес науковців до проблем підготовки майбутніх фахівців сучасної судноплавної галузі. Тому, одним із стратегічних завдань України є необхідність реформування сучасної концепції професійної підготовки майбутніх судноводіїв відповідно до міжнародних стандартів, які визначаються документами як міжнародного рівня («Міжнародна Конвенція з підготовки, дипломування моряків і несення вахти» (2010 р.), «Міжнародний Кодекс з управління безпекою», «Конвенція з охорони людського життя на морі» та ін.), так і національного («Морська доктрина України», «Стратегічний план розвитку морського транспорту на період до 2020 року», «Стратегія розвитку морських портів України на період до 2038 року», «Положення про державну систему управління безпекою судноплавства» та ін.). Основна мета реформи полягає у цілеспрямованій, послідовній та ефективній роботі щодо формування в офіцерів судноводіїв високого рівня професійних якостей, професійних знань та вмінь, загальної та морської культури, фізичної підготовки, психологічної готовності до дій у складних ситуаціях тощо. Судноводію постійно доводиться мислити стратегічно, оперативно та тактично. Він ретельно планує кожен рейс судна, використовуючи всю доступну йому інформацію, оцінює її та розраховує безпечний шлях. В процесі рейсу судноводіїв контролює положення судна й оперативно реагує на будь-які перешкоди, що заважають виконанню плану. Фахівець судноплавної галузі має бути готовим до непередбачених ситуацій у будь-який час і передбачати виникнення таких ситуацій наперед. Він є менеджером всіх доступних ресурсів: електронних, енергетичних і людських.

Таким чином, на рівні державного замовлення потребує постійного вдосконалення освітній процес закладів вищої морської освіти з орієнтацією на формування професійних якостей майбутніх судноводіїв з урахуванням тенденцій розвитку освітньої галузі, започаткованих в Указі Президента про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року (2013 р.); Національній рамці кваліфікацій (2011 р.); законах України «Про вищу освіту» (2014 р.), «Про освіту» (2017 р.) та ін.

Результати аналізу наукових праць та психолого-педагогічної літератури дали підстави визначити напрями, які мають вагоме значення для нашого дослідження, а саме: аспекти професійної підготовки та змісту професійної освіти, неперервної професійної освіти, впровадження сучасних педагогічних технологій професійної підготовки майбутніх фахівців (В. Андрущенко, С. Батишев, К. Баханов, В. Бех, І. Глазкова, Б. Гершунський, С. Гончаренко, О. Гуренко, А. Деркач, В. Жигірь, В. Кремень, Н. Кузьміна, Н. Ничкало, П. Підкасистий, О. Пехота, С. Подмазін, Ю. Рашкевич, С. Сисоєва, Н. Сосницька, А. Хуторський та ін.).

У ракурсі досліджуваної проблеми становить інтерес процес формування особистості майбутнього фахівця та його професійно важливих

якостей, що розглядається у працях С. Батишева, С. Бегідової, І. Беха, В. Бодрова, А. Борисюка, Г. Васяновича, Д. Дроздова, Е. Зеєра, О. Зуброва, Н. Кузьміної, О. Леонтєва, А. Маркової, І. Мачуліної, В. Онищенко, А. Петровського, Т. Плачинди, А. Реана, О. Силкіна, Т. Четверикової, Г. Щукіної та ін.

Дослідження проблем, пов'язаних з формуванням професійних якостей майбутніх судноводіїв, здійснили автори, які розглядали цей феномен у контексті організації освітнього процесу на основі компетентнісного та культурологічного підходів. Серед них близькими за предметом нашого дослідження є праці М. Бабишеної (формування професійно значущих якостей майбутніх суднових офіцерів у процесі вивчення суспільно-гуманітарних дисциплін), Н. Бобришевої (формування готовності майбутніх морських офіцерів до професійної діяльності у полікультурному середовищі), О. Доброштан (організація самостійної роботи майбутніх судноводіїв у процесі вивчення вищої математики), Л. Герганова (теоретичні і методичні засади професійної підготовки кваліфікованих робітників морського транспорту на виробництві), С. Єгорової (про особливості впровадження засад компетентнісного підходу у вищу професійну освіту фахівців морського транспорту), М. Кулакової (формування готовності до професійної діяльності в майбутніх фахівців у вищих морських навчальних закладах), У. Ляшенко (педагогічні умови підготовки майбутніх суднових механіків у процесі вивчення професійно-орієнтованих дисциплін), О. Мітракової (ціннісні орієнтації в системі професійно важливих якостей особистості судноводія рибпромислового флоту), М. Мусоріної (формування технічної компетентності майбутніх фахівців судноводіння у процесі навчання технічних дисциплін), О. Попової (особливості професійної діяльності майбутніх судноводіїв і сутність їх професійної компетентності), І. Сокол (педагогічні умови формування професійної компетентності судноводіїв у процесі вивчення фахових дисциплін), Н. Слюсаренко (компетентнісний підхід до формування соціокультурної особистості майбутнього судноводія), В. Смелікової (підготовка майбутніх судноводіїв до професійно-орієнтованого спілкування засобами кейс-технологій), Н. Черненко (педагогічні умови реалізації андрагогічного підходу у професійній підготовці робітників морського транспорту), В. Чернявського (теоретичні і методичні засади навчання фізики майбутніх фахівців морського та річкового транспорту), Т. Четверикової (формування професійно значимих ціннісних орієнтацій курсантів для роботи в екстремальних ситуаціях), О. Фролової (формування соціокультурної компетенції майбутніх судноводіїв у процесі вивчення професійно орієнтованих дисциплін), М. Шермаха, О. Безбаха (структура професійної підготовки майбутніх судноводіїв у вищих морських навчальних закладах у контексті проблем формування інформативної культури) та ін. У цих працях проаналізовано позитивні зрушення та характерні особливості змісту підготовки майбутніх судноводіїв відповідно до особистісно-гуманістичної парадигми освіти.

Аналіз зарубіжної літератури показав, що висвітлення в наукових дослідженнях отримали питання, які стосуються підготовки до професійної діяльності морських спеціалістів в умовах полікультурного екіпажу, гуманістичного аспекту підготовки майбутніх морських офіцерів: Т. Андрес (T. Andres), Т. Коестер (T. Koester), О. Олсен (O. Olsen), В. Шорт (V. Short) та ін.

Однак у загальному огляді наукових джерел не виявлено спеціальних праць, присвячених дослідженню проблеми організації процесу формування професійних якостей майбутніх судноводіїв в умовах закладів вищої освіти.

З огляду на результати аналізу соціально-економічних вимог, науково-педагогічної літератури, сучасної освітньої практики з підготовки майбутніх судноводіїв і тенденцій її розвитку виявлено суперечності, що виникли між:

- рівнем вимог до професійних якостей судноводіїв і станом їхньої сформованості;

- потребою підвищення рівня професійних якостей майбутніх судноводіїв та відсутністю моделі цього процесу;

- підвищеними вимогами до фахової підготовки майбутніх судноводіїв та обмеженістю відповідних науково-педагогічних ресурсів.

Таким чином, недостатня розробленість на теоретико-методичному рівні проблеми формування професійно важливих якостей майбутніх судноводіїв, затребуваність практикою відповідних фахівців морської галузі, а також потреба в усуненні суперечностей, зумовили вибір теми дисертації **«Формування професійних якостей майбутніх судноводіїв у процесі фахової підготовки»**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано відповідно до тематичного плану Бердянського державного педагогічного університету в межах комплексної теми кафедри професійної педагогіки та методики професійного навчання «Підготовка майбутніх фахівців у ракурсі інноваційних тенденцій розвитку сучасної професійної освіти», затвердженою вченою радою Бердянського державного педагогічного університету (протокол № 10 від 04.05.2012 р.). Тему дисертації затверджено вченою радою Бердянського державного педагогічного університету (протокол № 11 від 31.03.2016 р.) та узгоджено в Міжвідомчій раді з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол № 7 від 29.11.2016 р.).

Об'єкт дослідження – фахова підготовка майбутніх судноводіїв у закладах вищої морської освіти.

Предмет дослідження – формування професійних якостей майбутніх судноводіїв у процесі фахової підготовки.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати, розробити та експериментально перевірити модель формування професійних якостей майбутніх судноводіїв у процесі фахової підготовки.

Відповідно до мети визначено **завдання дослідження**.

1. На основі аналізу психолого-педагогічної літератури визначити теоретичні основи формування професійних якостей майбутніх судноводіїв у процесі фахової підготовки.

2. Визначити структуру професійних якостей майбутніх судноводіїв та схарактеризувати критерії, показники та рівні їх сформованості.

3. Розробити модель формування професійних якостей майбутніх судноводіїв у процесі фахової підготовки.

4. Експериментально перевірити модель формування професійних якостей майбутніх судноводіїв у процесі фахової підготовки.

Для виконання поставлених завдань було використано такі **методи дослідження**:

– *теоретичні*: аналіз наукової, педагогічної, психологічної та методичної літератури – для обґрунтування теоретичних основ формування професійних якостей майбутніх судноводіїв у процесі фахової підготовки; моделювання – для розробки та теоретичного обґрунтування моделі формування професійних якостей майбутніх судноводіїв у процесі фахової підготовки;

– *емпіричні*: діагностика (анкетування, тестування, спостереження за навчальною діяльністю курсантів) – для оцінки рівнів сформованості професійних якостей майбутніх судноводіїв; педагогічний експеримент – для перевірки моделі формування професійних якостей майбутніх судноводіїв у процесі фахової підготовки; статистичні методи (кількісна та якісна обробка даних, графічне подання результатів) – для відстеження динаміки рівнів сформованості професійних якостей майбутніх судноводіїв у процесі фахової підготовки та встановлення наукової достовірності отриманих результатів дослідження.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що:

вперше:

– теоретично обґрунтовано, розроблено й експериментально перевірено модель формування професійних якостей майбутніх судноводіїв у процесі фахової підготовки, що складається з цільового, теоретико-методологічного, змістово-процесуального та оцінно-результативного блоків, які функціонують завдяки низці організаційно-педагогічних умов: забезпечення позитивної мотивації майбутніх судноводіїв до формування професійних якостей у процесі вивчення дисциплін циклу професійної та практичної підготовки; зорієнтованість змісту дисциплін циклу професійної та практичної підготовки на формування професійних якостей майбутніх судноводіїв; забезпечення активного відпрацювання професійних ситуацій у процесі вивчення дисциплін циклу професійної та практичної підготовки;

– визначено та конкретизовано структуру професійних якостей майбутніх судноводіїв, яка складається з ієрархічно підпорядкованих підструктур (зовнішньої та внутрішньої): перша – містить шість груп професійних якостей (соціологічні, когнітологічні, психологічні, синергетичні, ноетичні, етичні); друга – складники кожної з груп зовнішньої підструктури;

уточнено зміст поняття «професійні якості майбутніх судноводіїв»; критерії та показники сформованості професійних якостей майбутніх судноводіїв;

удосконалено зміст професійної підготовки майбутніх судноводіїв, зокрема його фахова складова;

подальшого розвитку набули ідеї формування професійних якостей майбутніх судноводіїв за рахунок вдосконалення міждисциплінарних зв'язків фахової підготовки.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що розроблено й упроваджено в процес фахової підготовки майбутніх судноводіїв ресурсне забезпечення, яке містить: *міждисциплінарний тренінг* із дисциплін циклу професійної та практичної підготовки: «Безпека життєдіяльності та основи охорони праці», «Теорія та будова судна», «Менеджмент морських ресурсів», «Навігація та лоція», «Управління судном»; *програму особистісного професійного зростання; програму авторського курсу* «Формування професійних якостей майбутніх судноводіїв».

Результати дослідження впроваджено в освітній процес Національного університету «Одеська морська академія» (довідка від 20.06.2018 р.), Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова (довідка від 26.06.2018 р.), Київської державної академії водного транспорту імені гетьмана Петра Конашевича-Сагайдачного (довідка № 01111–902а від 02.07.2018 р.).

Матеріали дослідження можуть бути використані в закладах вищої морської освіти під час фахової підготовки майбутніх судноводіїв.

Апробація результатів дослідження. Основні положення та результати дослідження повідомлялися й обговорювалися на науково-практичних конференціях:

– *міжнародних*: «Шляхи удосконалення управління на морському транспорті в сучасних умовах» (Маріуполь, 2010); «Проблеми розвитку транспортних систем і логістики» (Євпаторія, 2011); «Перспективи розвитку судноплавства в Азовському морі» (Маріуполь, 2012); «Річний та морський транспорт: інфраструктура, судноплавство, перевезення, безпека» (Одеса, 2016); «Проблеми та перспективи професійної підготовки фахівців в умовах євроінтеграції» (Кропивницький, 2017); «Проблеми та інновації в природничо-математичній, технологічній і професійній освіті» (Кропивницький, 2017); «Современные направления теоретических и прикладных исследований 2018» (Иваново, Россия, 2018);

– *всеукраїнських*: «Актуальні питання менеджменту й логістики на транспорті» (Маріуполь, 2008); «Сучасні проблеми підвищення безпеки судноводіння» (Одеса, 2009); «Науково-дослідна робота в системі підготовки фахівців педагогів у природничій, технологічній та економічній галузях» (Бердянськ, 2015); «Фундаментальна підготовка фахівців у природничо-математичній, технічній, агротехнологічній та економічній галузях» (Мелітополь, 2017).

Публікації. Результати дослідження висвітлено в 11 наукових публікаціях автора (8 – одноосібні), з яких: 6 відображають основні наукові результати дисертації (зокрема, 1 стаття в зарубіжному науковому виданні та 2 статті у вітчизняному науковому виданні, включеному до міжнародних наукометричних баз); 3 – апробаційного характеру; 2 публікації, які додатково відображають наукові результати дисертації.

Особистий внесок автора. У спільних публікаціях із Н.Л. Сосницькою [3] автором визначено структуру професійних якостей майбутніх судноводіїв, [11] – розкрито сутність студентоцентрованого підходу. У спільній публікації з К.В. Ходариною [10] – виокремлено шляхи підвищення ефективності роботи системи «Людина – судно – природне середовище».

Структура та обсяг дисертації. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до них, висновків, списку використаних джерел (247 найменування, з них 21 – іноземними мовами) та додатків (6 на 70 сторінках). Загальний обсяг дисертації становить 260 сторінок друкованого тексту, основний зміст викладено на 168 сторінках. Роботу ілюстровано 22 таблицями та 8 рисунками.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність обраної теми та доцільність її наукової розробки; визначено мету, завдання, об'єкт, предмет дослідження; охарактеризовано методи дослідження; розкрито наукову новизну та практичне значення одержаних результатів; подано інформацію про впровадження й апробацію результатів дослідження, відомості про публікації, в яких відображено основні теоретичні положення, висновки наукового дослідження, а також подано його структуру.

У **першому розділі** «Теоретичні основи формування професійних якостей майбутніх судноводіїв у процесі фахової підготовки» розглянуто особливості фахової підготовки майбутніх судноводіїв в умовах сучасності, обґрунтовано сутність та структуру професійних якостей майбутніх судноводіїв, визначено методологічні підходи формування професійних якостей майбутніх судноводіїв у процесі фахової підготовки.

На основі аналізу наукової, психолого-педагогічної та методичної літератури (В. Андрущенко, В. Бех, Б. Гершунський, С. Гончаренко, В. Жигір, М. Козяр, В. Кремень, Н. Ничкало, О. Пехота, Т. Плачинда, С. Подмазін, Ю. Рашкевич та ін.) встановлено, що у сучасних умовах провідними тенденціями в розвитку системи професійної освіти є демократизація, неперервність, інтегративність, стандартизація та індивідуалізація, які сприяють професійному становленню та самовдосконаленню в процесі фахової підготовки. Виявлено, що термін «підготовка» вживають у двох значеннях: по-перше, як формування готовності майбутнього спеціаліста до виконання майбутніх завдань; по-друге, як готовність – наявність компетентності для виконання поставлених завдань (В. Андрущенко, В. Бех, С. Гончаренко, В. Кремень, Н. Ничкало,

О. Пехота, Т. Плачинда, Ю. Рашкевич та ін.). Тобто у процесі підготовки майбутнього спеціаліста мають відбуватися зміни зовнішніх та внутрішніх умов існування системи (освітнього середовища та її суб'єктів), зокрема професійної. Професійна підготовка пов'язується зі специфікою завдань розвитку професійних якостей майбутнього спеціаліста в процесі становлення його як професіонала, а отже з досягненням професіоналізму як реалізованої здібності людини взаємодіяти в певній професії (досягнення високого рівня фахово-професійного розвитку) (С. Батишев, С. Бегідова, І. Бех, В. Бодров, А. Борисюк, Г. Васянович, Е. Зеєр, Н. Кузьміна, О. Леонтєв, А. Маркова, І. Мачуліна, В. Онищенко, Т. Плачинда, А. Реан, О. Силкін та ін.).

Визначено, що майбутні судноводії (бакалаври судноводіння) – це особлива група студентів, яких готують працювати в замкненому просторі, відповідати за долі людей, суден, цінних вантажів, та після періоду навчання, бути здатними вирішувати завдання судноводія при самотійному несенні вахти на судні та виконувати обов'язки помічника капітана в межах завдань, пов'язаних з управлінням судна на рівні експлуатації. Відповідно, фахова підготовка має здійснювати вплив на особистість курсантів з урахуванням дуальності професійних якостей обумовлених специфікою функціонування систем «людина – людина» та «людина – техніка».

Встановлено, що «професійна підготовка майбутніх судноводіїв» – це процес оволодіння системою знань, умінь і навичок, професійних та особистісних якостей та досвіду особистості, необхідних для ефективного виконання професійної діяльності з урахуванням необхідних норм і вимог.

На основі аналізу нормативно-правової бази морської освіти, галузевих стандартів напряму підготовки «Морський та річковий транспорт» та вимог міжнародного простору доведено, що у загальній моделі особистості фахівця морської галузі професійні якості займають одне з провідних місць.

У процесі дослідження виокремлено та використано два концептуальних підходи щодо з'ясування сутності, значущості професійних якостей фахівців та їх формування в освітньому процесі закладів вищої освіти. Перший підхід (класичний – психолого-педагогічний), пов'язаний з дослідженням цього питання виключно у психолого-педагогічному контексті (педагогічної психології, психології професій, теорії та методики професійної освіти тощо). Другий підхід (інноваційний – методологічний) передбачає аналіз поняття якості як філософської категорії, тобто розглядається у методологічному контексті з урахуванням здобутків філософії освіти (онтології, епістемології, аксіології).

У розділі уточнено зміст поняття «професійні якості майбутніх судноводіїв», під якими ми розуміємо комплекс характеристик (соціологічні, когнітологічні, психологічні, синергетичні, ноетичні, етичні), які мають відповідати вимогам професії «фахівець морського транспорту» та сприяти її успішному оволодінню в умовах дуальності професійної діяльності «людина-техніка» та «людина-людина».

На основі аналізу професійних якостей у наукових джерелах і врахування особливостей професійної діяльності фахівців морської галузі було запропоновано структуру професійних якостей майбутніх судноводіїв (рис. 1). Ця структура складається з ієрархічно підпорядкованих підструктур відповідно до психолого-педагогічного та методологічного підходів тлумачення сутності професійно важливих якостей. Зовнішня підструктура включає шість груп професійних важливих якостей: соціологічні, когнітологічні, психологічні, сенергетичні, ноетичні, етичні. Внутрішня підструктура – це складові кожної з груп професійно важливих якостей. Ці групи в єдності відображають провідні функції професійної діяльності майбутніх судноводіїв: пізнавально-планувальну, організаційно-виконавську та самоосвітню.

Визначено сукупність методологічних підходів з урахуванням вимог, які уможливають вирішення проблеми формування професійних якостей майбутніх судноводіїв: системний синергетичний, компетентнісний, особистісно-діяльнісний та ресурсний. Визначені методологічні підходи дають змогу розробити модель формування професійних якостей майбутніх судноводіїв та сформулювати організаційно-педагогічні умови її функціонування.

Рис. 1. Структура професійних якостей майбутніх судноводіїв

У другому розділі «Обґрунтування моделі формування професійних якостей майбутніх судноводіїв у процесі фахової підготовки» уточнено критерії, показники та рівні сформованості професійних якостей майбутніх судноводіїв та розроблено модель формування професійних якостей майбутніх судноводіїв у процесі фахової підготовки.

З'ясовано, що сформованість професійних якостей майбутніх судноводіїв виявляється в особистісній готовності до ефективних дій та реакцій у професійній діяльності. Готовність досліджується в зв'язку з особистісними передумовами до успішної діяльності. Цей підхід спрямовано на удосконалення психічних процесів, станів і властивостей особистості (психофізіологічних, емоційно-вольових та когнітивних), які необхідні для ефективної професійної діяльності.

Теоретично обґрунтовано, що квазіпрофесійні дії відповідно судна та екіпажу є платформою для виявлення, формування та коригування професійних якостей.

Схарактеризовано критерії та показники сформованості професійних якостей майбутніх судноводіїв: мотиваційний (наявність та рівень розвитку позитивної мотивації до майбутньої професійної діяльності); когнітивний (наявність та рівень знань особливостей професійної діяльності), діяльнісно-поведінковий (сформованість розуміння та здатностей здійснення професійної діяльності) та рефлексивний (наявність та рівень професійної рефлексії), які за сукупністю ознак виявили рівень сформованості професійних якостей (низький, середній та високий).

Проведено констатувальний експеримент, за результатами якого доведено необхідність посилення фахової підготовки за рахунок оптимального використання міждисциплінарних зв'язків у розробленні методичного забезпечення та систематичного моніторингу академічних (особистісних) досягнень курсантів згідно виокремлених професійних якостей на шляху до очікуваних результатів освітнього процесу.

Розроблена модель формування професійних якостей майбутніх судноводіїв у процесі фахової підготовки (рис. 2) є цілісною, динамічною та відкритою системою взаємопов'язаних елементів, що складається з цільового, теоретико-методологічного, змістово-процесуального та оцінно-

результативного блоків, які функціонують завдяки низці організаційно-педагогічних умов.

Цільовий блок моделі передбачає визначення мети та завдань процесу формування професійних якостей майбутніх судноводіїв. Метою є формування професійних якостей майбутніх судноводіїв у процесі фахової підготовки. Основними завданнями визначено: формування стійкої мотивації до майбутньої професійної діяльності; досягнення очікуваних результатів професійного характеру; розвиток професійної рефлексії майбутніх судноводіїв.

Теоретико-методологічний блок процесу формування професійних якостей відображає обрані підходи (системний синергетичний, компетентнісний, особистісно-діяльнісний, ресурсний) та принципи (загальні та спеціальні: позитивної вмотивованості, міждисциплінарної інтеграції, активності надбання академічних та особистісних очікуваних результатів).

Змістово-процесуальний блок моделі містить низку дисциплін циклу професійної та практичної підготовки, вивчення яких сприяє формуванню професійних якостей майбутніх судноводіїв («Безпека життєдіяльності та основи охорони праці», «Теорія та будова судна», «Менеджмент морських ресурсів», «Навігація та лоція», «Управління судном»). До цього ж блоку віднесено спецкурс «Формування професійних якостей майбутніх судноводіїв» та міждисциплінарний тренінг зорієнтований на формування професійних якостей майбутніх судноводіїв. Охоплює форми, методи та засоби. Форми: теоретичне навчання – лекція (традиційна, консультація, проблемна); практично-орієнтоване навчання – міждисциплінарні тренінги; самостійне навчання (самостійна та індивідуальна

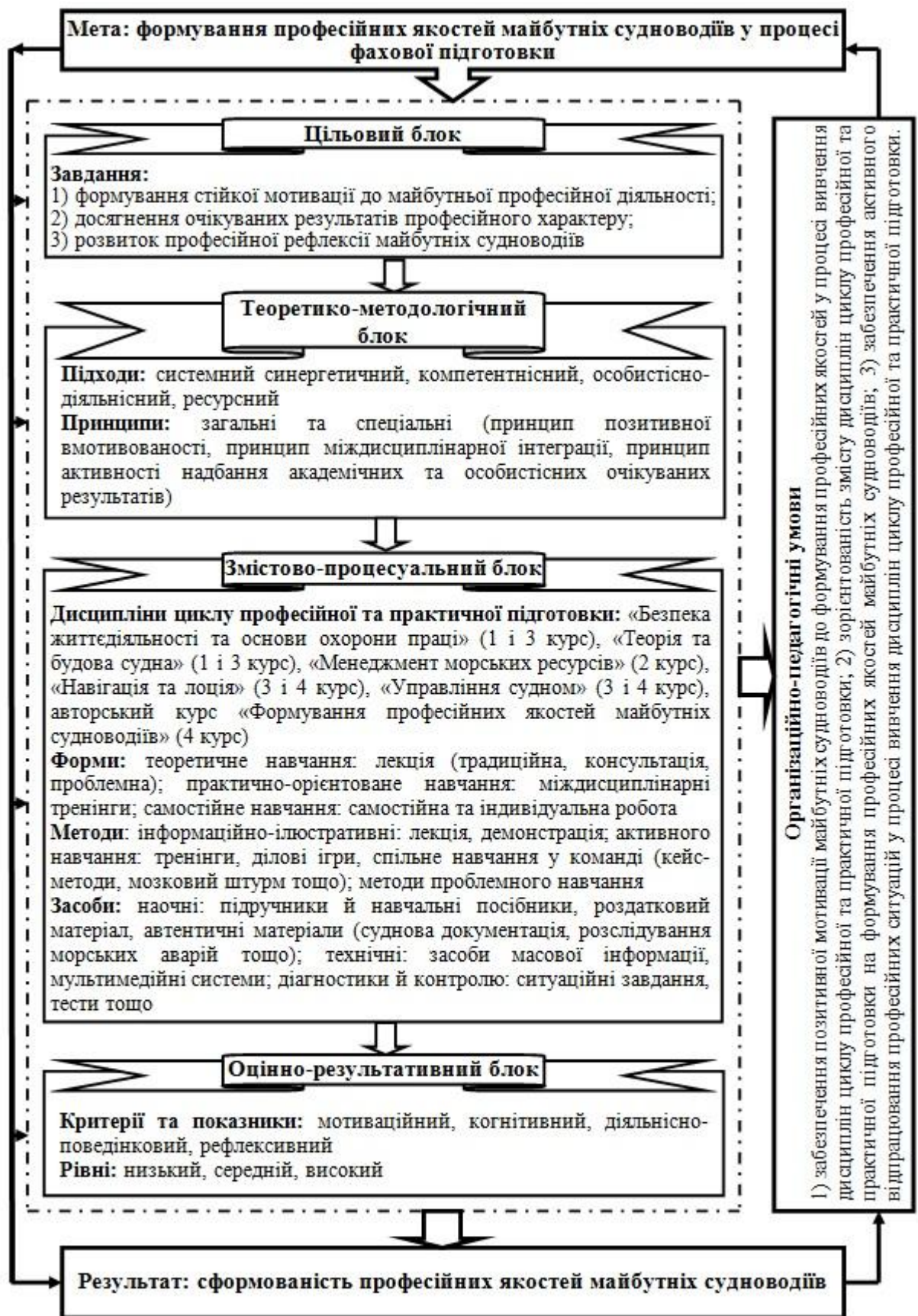

Рис. 2. Модель формування професійних якостей майбутніх судноводіїв у процесі фахової підготовки

робота). Методи: інформаційно-ілюстративні (лекція, демонстрація); активного навчання – тренінги, ділові ігри, спільне навчання у команді (кейс-методи, мозковий штурм тощо). Засоби: наочні – підручники й навчальні посібники, роздатковий матеріал, автентичні матеріали (суднова документація, розслідування морських аварій тощо); технічні – засоби масової інформації, мультимедійні системи; діагностики й контролю: ситуаційні завдання, тести тощо.

Головне призначення вищезазначених дисциплін це:

«Безпека життєдіяльності та основи охорони праці» – набуття курсантом компетенцій, знань, умінь і навичок для здійснення професійної діяльності з урахуванням ризику виникнення аварій та природних небезпек, які можуть спричинити надзвичайні ситуації та привести до несприятливих наслідків, а також формування у курсантів відповідальності за особисту та колективну безпеку. Надання майбутньому морському офіцеру глибоких знань, вмінь і практичних навичок, які необхідні для виконання обов'язків відповідно до функції управління операціями судна і турбота про людей на судні.

«Теорія та будова судна» – формування у судноводіїв розуміння суті явищ плавучості і остійності, методів впливу на морехідні якості та стан судна у різних умовах експлуатації, у тому числі в аварійних обставинах; формування у судноводіїв знань та компетенцій, щодо принципів завантаження, розвантаження та перевезення вантажів морем; формування у слухачів компетентностей, що направлені на добре знання судна, його конструкції і устрою, які дозволяють вахтовому помічнику капітана передбачити і розуміти наслідки ушкоджень, які судно отримало від недбалості роботи стивідорів, або дій непереборної сили.

«Менеджмент морських ресурсів» – формування у сучасного моряка професійних компетентностей з управлінської діяльності, спрямованих на забезпечення високого рівня безпеки морського судноплавства; актуалізація у курсантів та студентів закладів вищої морської освіти України їх людського, особистісного та професійного ресурсу з забезпечення на судні надійних професійних зв'язків між усіма членами суднового екіпажу.

«Навігація та лоція» – виконання вимог Міжнародних конвенцій з підготовки вахтових помічників капітана в сфері планування, виконання переходу і визначення місця судна.

«Управління судном» – поглиблення та поширення знань базових принципів поведінки судна у різних навігаційних та гідрометеорологічних умовах, розвитку навиків управління судном у різних умовах плавання, включаючи екстремальні, а також при проведенні морських операцій, включаючи якірні, швартовні та аварійно-рятувальні роботи.

«Формування професійних якостей майбутніх судноводіїв» – розвиток позитивної мотивації курсантів до оволодіння професією судноводія; спрямування на дотримання ціннісних орієнтирів обраної професії; систематизація знань та уявлень про особливості професійної діяльності судноводія та сутності професійних якостей, що впливають на формування особистісної готовності до дій та реакцій у професійній діяльності;

формування уміння виконувати ситуативні вправи та самостійно виявляти і коригувати рівень сформованості власних професійних якостей; розвиток професійної рефлексії.

Оцінно-результативний блок моделі визначає критерії (мотиваційний, когнітивний, діяльнісно-поведінковий, рефлексивний), відповідні показники, рівні сформованості професійних якостей (низький, середній, високий). Зокрема, до цього блоку входить результат означеного процесу (сформованість професійних якостей майбутніх судноводіїв), з яким узгоджується початкова мета.

Високий рівень характеризується: сталою позитивною мотивацією до оволодіння майбутньою професійною діяльністю заснованою на ціннісних орієнтирах обраної професії; глибокими знаннями особливостей професійної діяльності судноводіїв, зокрема сутності професійних якостей, які впливають на формування особистісної готовності до дій та реакцій у майбутній діяльності; умінням виконувати ситуативні вправи в процесі формування професійних якостей; самостійністю в постановці і вирішенні нових завдань; адекватністю оцінки і самооцінки професійно важливих якостей; умінням самостійно коригувати рівень сформованості професійних якостей.

Середній рівень характеризується: прагненням поширити свої знання з окремої теми, розділу, самостійно розв'язувати пізнавальні проблеми щодо майбутньої професійної діяльності (інтерес до окремих питань змісту або окремих способів професійної діяльності, здатність до тривалої пізнавальної активності в цьому напрямі) та недостатнім усвідомленням ціннісних орієнтирів обраної професії; фрагментарністю знань щодо особливостей професійної діяльності судноводіїв та сутності професійних якостей, що впливають на формування особистісної готовності до дій та реакцій у майбутній діяльності; умінням виконувати ситуативні вправи в процесі формування професійних якостей, але недостатньо об'єктивною оцінкою власних професійних якостей та невпевненістю у самостійному коригуванні рівня сформованості професійних якостей.

Низький рівень характеризується: переважною зацікавленістю до обраної професії (ситуативність, довільність та вибіркова пізнавальна активність, що виникає та швидко зникає) та недосконалістю професійних ціннісних орієнтирів; початковими уявленнями про обрану професію; нестійкістю бажання виконувати ситуативні вправи та самостійно спостерігати за власним професійним розвитком; невмінням самостійно ставити і вирішувати скрутні завдання; неадекватною оцінкою та самооцінкою власних професійних якостей.

Організаційно-педагогічні умови представлені у моделі як наскрізний компонент, вони входять у тісний взаємозв'язок з усіма блоками: 1) забезпечення позитивної мотивації майбутніх судноводіїв до формування професійних якостей у процесі вивчення дисциплін циклу професійної та практичної підготовки; 2) зорієнтованість змісту дисциплін циклу професійної та практичної підготовки на формування професійних якостей майбутніх судноводіїв; 3) забезпечення активного відпрацювання

професійних ситуацій у процесі вивчення дисциплін циклу професійної та практичної підготовки.

Реалізація організаційно-педагогічних умов передбачає здійснення таких дій: перша умова – спрямування потреб та мотивів курсантів на оволодіння спеціальністю судноводія на основі створення позитивного образу майбутньої професії; ознайомлення майбутніх судноводіїв з системою відношень на судні та сутністю професійних якостей, що впливають на формування особистісної готовності до дій та реакцій у професійній діяльності; розробка програми особистісного професійного зростання; формування й розвиток умінь і здібностей до самопізнання й саморегуляції під час проведення міждисциплінарного тренінгу та відпрацювання програми особистісного професійного зростання; побудова професійної «Я-концепції» під час вивчення спецкурсу «Формування професійних якостей майбутніх судноводіїв»; діагностика та самодіагностика ціннісно-мотиваційної сфери майбутніх судноводіїв; друга умова – наповнення змісту дисциплін професійної та практичної підготовки інноваційною інформацією щодо специфіки професійної діяльності судноводіїв; поглиблення змісту дисциплін циклу професійної та практичної підготовки («Безпека життєдіяльності та основи охорони праці», «Теорія та будова судна», «Менеджмент морських ресурсів», «Навігація та лоція», «Управління судном») та розроблення авторського спецкурсу «Формування професійних якостей майбутніх судноводіїв»; розробка програми міждисциплінарного тренінгу; формування вмінь та навичок дій та реакцій у професійній діяльності згідно судна та екіпажу під час викладання дисциплін циклу професійної та практичної підготовки та спецкурсу «Формування професійних якостей майбутніх судноводіїв»; діагностика та самодіагностика пізнавальної сфери майбутніх судноводіїв; третя умова – розробка та впровадження квазіпрофесійних завдань з урахуванням первинних рівнів сформованості професійних якостей майбутніх судноводіїв; розробка системи квазіпрофесійних завдань для групової, самостійної та індивідуальної роботи майбутніх судноводіїв; вибір змісту дидактичного матеріалу для проведення тренінгів, ділових ігор, мозкового штурму, розв'язання кейсів; впровадження системи квазіпрофесійних завдань для групової, самостійної й індивідуальної роботи майбутніх судноводіїв на заняттях дисциплін циклу професійної та практичної підготовки; розробка студентами завдань з проектування власного особистісно-професійного розвитку, власного стилю діяльності згідно судна та екіпажу під час міждисциплінарного тренінгу; діагностика та самодіагностика емоційно-вольової сфери майбутніх судноводіїв.

Впровадження моделі формування професійних якостей майбутніх судноводіїв сприяє адаптації, інтенсифікації та ідентифікації курсантів до професійної діяльності у процесі фахової підготовки.

У третьому розділі «Експериментальна перевірка моделі формування професійних якостей майбутніх судноводіїв у процесі фахової підготовки» описано організацію та методику проведення педагогічного експерименту й подано результати експериментального дослідження та їх аналіз.

Аналіз первісних документів та навчально-методичного забезпечення підтвердив необхідність коригування фахової підготовки майбутніх судноводіїв завдяки впровадженню моделі формування професійних якостей, що реалізується за допомогою організаційно-педагогічних умов.

Педагогічний експеримент з перевірки моделі формування професійних якостей майбутніх судноводіїв у процесі фахової підготовки здійснено в три етапи: констатувальний, формувальний, контрольний. Зважаючи на те, що основним показником ефективності моделі є рівень сформованості професійних якостей майбутніх судноводіїв (особистісної готовності до ефективних дій та реакцій у професійній діяльності) вибір методів діагностики здійснювався з урахуванням таких особливостей: складність комплексу характеристик майбутніх судноводіїв структурно представлених зовнішньою та внутрішньою підструктурами професійних якостей; відсутність універсальних методик виявлення рівнів сформованості соціологічних, когнітивних, психологічних, синергетичних, ноетичних та етичних професійних якостей майбутніх судноводіїв; необхідність моніторингу академічних та особистісних досягнень майбутніх судноводіїв у процесі фахової підготовки. У цьому зв'язку для комплексної діагностики сформованості професійних якостей майбутніх судноводіїв використано поєднання різних методів: самооцінки, анкетування, тестування, аналізу конкретних ситуацій та результатів міждисциплінарних тренінгів.

У процесі дослідження зіставлено показники КГ й ЕГ, одержані в процесі педагогічного експерименту. У таблиці 1 систематизовано експериментальні результати сформованості професійних якостей на різних етапах педагогічного експерименту.

Таблиця 1

Систематизовані експериментальні результати про рівні сформованості професійних якостей майбутніх судноводіїв

Рівні	На початок експерименту				На кінець експерименту			
	n=146	%	n=143	%	n=146	%	n=143	%
Високий	19	13,01	25	17,48	28	19,18	47	32,87
Середній	57	39,04	50	34,97	67	45,89	62	43,36
Низький	70	47,95	68	47,55	51	34,93	34	23,77

Проаналізовано експериментальні результати, що засвідчили якісні зміни в рівнях сформованості професійних якостей майбутніх судноводіїв: зменшення кількості курсантів на низькому рівні у КГ (на 13,02%) та ЕГ (на 23,78%); збільшення кількості курсантів на середньому та високому рівнях у КГ (на 6,85% і 6,17% відповідно) та ЕГ (на 8,39% і 15,39% відповідно).

Порівняльний аналіз величин абсолютного середнього значення якісних змін рівня сформованості професійних якостей курсантів в контрольних й експериментальних групах уможливив висновок про те, що позитивна динаміка якісних змін у КГ (C_p)=8,68 %) зумовлена традиційною фаховою

підготовкою, а в ЕГ (Ср=15,85 %) – результат фахової підготовки курсантів за експериментальною моделлю (рис. 3).

Одержані результати експериментального дослідження були підтверджені використанням методів математичної статистики, зокрема розрахунку непараметричного критерію Пірсона χ^2 та t-критерію Стюдента.

Одержане значення критерію Пірсона $\chi_{експ}^2 > \chi_{крит}^2$ (13,48 > 5,991) при рівні значущості $p=0,05$ свідчить про вплив розробленої моделі на формування професійних якостей майбутніх судноводіїв у процесі фахової підготовки.

Одержане значення t-критерію Стюдента $t_{розрах.}=8,83$ ($t_{табл.} < t_{розрах.}$ (1,7033 < 8,83)) свідчить про відмінність рівня сформованості професійних якостей експериментальної й контрольної груп з імовірністю 95%.

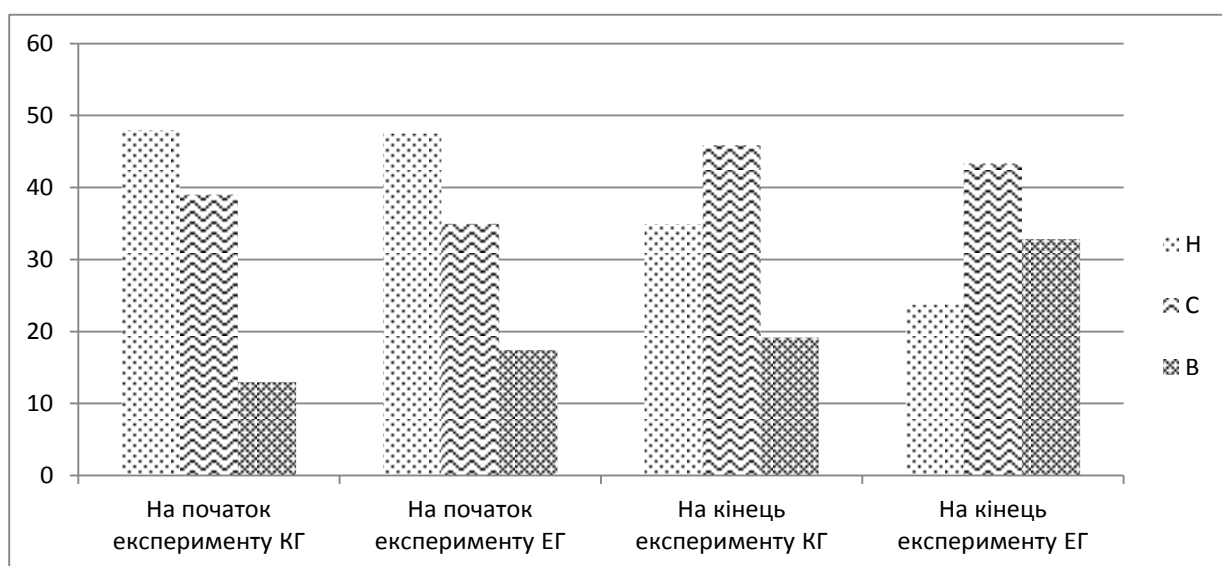

Рис. 3 Динаміка якісних змін сформованості професійних якостей майбутніх судноводіїв контрольної та експериментальної груп

За всіма параметрами відбулися статистично достовірні зміни рівня сформованості професійних якостей майбутніх судноводіїв, що дає підставу зробити висновок про ефективність розробленої моделі формування професійних якостей майбутніх судноводіїв у процесі фахової підготовки.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення і запропоновано розв'язання наукової проблеми щодо формування професійних якостей майбутніх судноводіїв, що виявляється в розробленні та науковому обґрунтуванні моделі формування професійних якостей майбутніх судноводіїв в процесі фахової підготовки та умов її реалізації у закладах вищої морської освіти. Результати дослідження засвідчили вирішення

поставлених завдань, досягнення мети і дали змогу сформулювати такі висновки:

1. На підставі тенденцій розвитку вищої морської освіти, аналізу стандартів вищої освіти та науково-педагогічного досвіду фахової підготовки майбутніх судноводіїв в умовах закладів вищої освіти виявлено теоретичні основи формування професійних якостей майбутніх судноводіїв у процесі фахової підготовки, як-от: реалізація системного синергетичного, компетентнісного, особистісно-діяльнісного та ресурсного підходів в організації освітнього процесу; здійснення впливу на особистість курсантів з урахуванням дуальності професійних якостей обумовлених специфікою функціонування систем «людина – людина» та «людина – техніка»; оптимальне використання міждисциплінарних зв'язків у розробленні методичного забезпечення; систематичний моніторинг академічних та особистісних досягнень курсантів згідно виокремлених професійних якостей на шляху до очікуваних результатів освітнього процесу.

2. На основі аналітичного огляду філософської, соціологічної, психологічної, педагогічної та фахової літератури, нормативно-правових актів та інших матеріалів, аналізу якості фахової підготовки майбутніх судноводіїв до виконання професійних обов'язків з урахуванням сучасних і перспективних вимог: визначено сутність професійних якостей майбутніх судноводіїв як комплекс характеристик (соціологічні, когнітологічні, психологічні, синергетичні, ноетичні, етичні), які мають відповідати вимогам професії «фахівець морського транспорту» та сприяти її успішному оволодінню в умовах дуальності професійної діяльності «людина-техніка» та «людина-людина»; розроблено структуру професійних якостей майбутніх судноводіїв, яка складається із зовнішньої та внутрішньої підструктур, де перша – містить шість груп професійних якостей (соціологічні, когнітологічні, психологічні, синергетичні, ноетичні, етичні), друга – складники кожної з груп зовнішньої підструктури; схарактеризовано критерії та показники сформованості професійних якостей майбутніх судноводіїв: мотиваційний (наявність та рівень розвитку позитивної мотивації до майбутньої професійної діяльності); когнітивний (наявність та рівень знань особливостей професійної діяльності), діяльнісно-поведінковий (сформованість розуміння та здатностей здійснення професійної діяльності) та рефлексивний (наявність та рівень професійної рефлексії), які за сукупністю ознак виявили рівень сформованості професійних якостей (низький, середній та високий).

3. Теоретично обґрунтовано та розроблено модель формування професійних якостей майбутніх судноводіїв у процесі фахової підготовки, що складається з цільового, теоретико-методологічного, змістово-процесуального та оцінно-результативного блоків, які функціонують завдяки низці організаційно-педагогічних умов: забезпечення позитивної мотивації майбутніх судноводіїв до формування професійних якостей у процесі вивчення дисциплін циклу професійної та практичної підготовки; зорієнтованість змісту дисциплін циклу професійної та практичної

підготовки на формування професійних якостей майбутніх судноводіїв; забезпечення активного відпрацювання професійних ситуацій у процесі вивчення дисциплін циклу професійної та практичної підготовки.

4. Експериментально перевірено ефективність розробленої моделі формування професійних якостей майбутніх судноводіїв у процесі фахової підготовки. Узагальнення результатів педагогічного експерименту, підтверджене за допомогою статистичних методів дослідження, засвідчило значні відмінності в кількісних та якісних показниках рівнів сформованості професійних якостей майбутніх судноводіїв у процесі фахової підготовки. Так, в експериментальній групі домінантними рівнями стали високий та середній, водночас у контрольній – середній та низький. В експериментальній групі значно збільшився високий рівень сформованості професійних якостей (на 15,39%), на відміну від контрольної групи (на 6,17%). Показники низького рівня сформованості професійних якостей в ЕГ групі значно зменшилися (на 23,78%), водночас у контрольній групі (на 13,02%). Це засвідчило ефективність розробленої моделі формування професійних якостей майбутніх судноводіїв у процесі фахової підготовки та ефективності проведеної експериментальної роботи.

Викладені в дисертації результати досліджень і висновки не претендують на остаточне й вичерпне розв'язання проблеми формування професійних якостей майбутніх судноводіїв. Перспективи подальших розробок убачаємо у визначенні шляхів підвищення ефективності фахової підготовки майбутніх судноводіїв за рахунок створення акмеологічного середовища.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті в наукових фахових виданнях України

1. Глікман С. В. Формування ціннісних орієнтацій майбутніх судноводіїв. *Збірник наукових праць Бердянського державного педагогічного університету*. Сер.: Педагогічні науки. Бердянськ: БДПУ, 2013. № 4. С. 134–141.

2. Глікман С. В. Методологічне підґрунтя формування професійних якостей майбутніх судноводіїв. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України*. Сер.: Педагогічні науки. Хмельницький: Видавництво НАДПСУ, 2017. № 2 (9). С. 105–117.

3. Глікман С. В., Сосницька Н. Л. Сутність та структура професійних якостей майбутніх судноводіїв. *Наукові записки Кропивницького державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка*. Сер.: Проблеми методики фізико-математичної і технологічної освіти. Кропивницький: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2017. Вип. 11. Ч. 4. С. 134–138.

4. Глікман С. В. Модель формування професійних якостей майбутніх судноводіїв у процесі фахової підготовки. *ScienceRise: наук. журн. Pedagogical Education*. Харків: НВПІП «Технологічний центр», 2018. № 5 (25). С. 9–13 (Index Copernicus).

5. Глікман С. В. Методичне забезпечення формування професійних якостей майбутніх судноводіїв. *Молодь і ринок*: щомісячн. наук.-пед. журн. Дрогобич: Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка. 2018. № 6 (161). С. 128–133 (Index Copernicus).

Статті в наукових іноземних виданнях

6. Глікман С. В. Особенности профессиональной подготовки будущих судоводителей в Украине. *Научные труды SWorld*. Вып. 50. Т. 1. Иваново: Научный мир, 2018. С. 51–61 (Index Copernicus).

Матеріали науково-практичних конференцій, тези доповідей

7. Глікман С. В. Формування ціннісних орієнтацій майбутніх судноводіїв у процесі професійної підготовки. *Науково-дослідна робота в системі підготовки фахівців педагогів у природничій, технологічній та економічній галузях*: матеріали V всеукр. наук.-практ. конф. з міжнар. участю (Бердянськ, 15–17 вересня. 2015 р.). Бердянськ: БДПУ, 2015. С. 49–50.

8. Глікман С. В. Формування професійних ціннісних орієнтацій майбутніх судноводіїв: теоретичний аспект. *Річний та морський транспорт: інфраструктура, судноплавство, перевезення, безпека*: матеріали наук.-практ. конф. (Одеса, 16–17 листоп. 2016 р.). Одеса: НУ «Одеська морська академія», 2016. С. 212.

9. Глікман С. В. Інноваційні підходи до професійної підготовки фахівців морського транспорту в умовах євроінтеграції. *Фундаментальна підготовка фахівців у природничо-математичній, технічній, агротехнологічній та економічній галузях*: матеріали всеукр. наук.-практ. конф. з міжнар. участю (Мелітополь, 11–13 верес. 2017 р.). Мелітополь: ТОВ «Колор Принт», 2017. С. 32–34.

Опубліковані праці, які додатково відображають наукові результати дисертації

10. Глікман С. В., Ходарина К. В. Повышение эффективности работы системы «Человек – судно – природная среда». *Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля*: науковий журнал. 2011. № 5 (159). Ч. 1. С. 213–217.

11. Глікман С. В., Сосницька Н. Л. Студентоцентризований підхід до професійної освіти в умовах сталого розвитку суспільств. *Науковий вісник Львівської академії*. Сер.: Педагогічні науки. Кропивницький: КЛА НАУ, 2017. Вип. 1. С. 377–381.

АНОТАЦІЇ

Глікман С. В. Формування професійних якостей майбутніх судноводіїв в процесі фахової підготовки. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти». – Бердянський державний педагогічний університет МОН України, Бердянськ, 2018.

У дослідженні теоретично обґрунтовано, розроблено й експериментально перевірено модель формування професійних якостей майбутніх судноводіїв у процесі фахової підготовки, яка складається з цільового, теоретико-методологічного, змістово-процесуального та оцінно-результативного блоків, які функціонують завдяки низці організаційно-педагогічних умов (забезпечення позитивної мотивації майбутніх судноводіїв до формування професійних якостей у процесі вивчення дисциплін циклу професійної та практичної підготовки; зорієнтованість змісту дисциплін циклу професійної та практичної підготовки на формування професійних якостей майбутніх судноводіїв; забезпечення активного відпрацювання професійних ситуацій у процесі вивчення дисциплін циклу професійної та практичної підготовки), забезпечує сформованість професійних якостей майбутніх судноводіїв у процесі фахової підготовки та передбачає запровадження відповідного ресурсного забезпечення (зміст, форми, методи навчання). Визначено та конкретизовано структуру професійних якостей майбутніх судноводіїв. Уточнено зміст поняття «професійні якості майбутніх судноводіїв»; критерії та показники сформованості професійних якостей майбутніх судноводіїв.

Розроблено й апробовано ресурсне забезпечення формування професійних якостей майбутніх судноводіїв у процесі фахової підготовки, яке включає: міждисциплінарний тренінг з дисциплін циклу професійної та практичної підготовки: «Безпека життєдіяльності та основи охорони праці», «Теорія та будова судна», «Менеджмент морських ресурсів», «Навігація та лоція», «Управління судном»; програму особистісного професійного зростання; програму авторського курсу «Формування професійних якостей майбутніх судноводіїв».

Ключові слова: фахова підготовка майбутніх судноводіїв, модель формування професійних якостей майбутніх судноводіїв у процесі фахової підготовки, педагогічні умови формування професійних якостей майбутніх судноводіїв у процесі фахової підготовки, критерії та рівні сформованості професійних якостей майбутніх судноводіїв у процесі фахової підготовки.

Glickman S. V. The forming of future ship drivers' professional qualities in the process of professional training. – Qualification scientific work as a manuscript.

Thesis to qualify for the scientific degree of the Candidate of Pedagogics in Specialty 13.00.04 – Theory and Methods of Professional Education. – Berdiansk State Pedagogical University of the Ministry of Education and Science of Ukraine, Berdiansk, 2018.

In the dissertation on the basis of tendencies of the development of higher marine education, analysis of higher education standards, scientific and pedagogical experience of psychological and pedagogical training of future ship drivers in the conditions of higher education establishments there have been

defined the theoretical basis of forming of future ship drivers' professional qualities in the process of special training, such as: realization of systemic, synergetic, competence, personality-actionable and recourse approaches in the organization of the educational process; realization of the influence on cadets' personality with accounting of duality of professional qualities due by specific of functioning of the system «human – human» and «human – technique»; optimal using of inter disciplinary relations in working out of methodical support; systematic monitoring of academic and personal achievements of cadets according to allotted professional qualities on the way of expected results of the educational process.

For the first time there have been theoretically grounded, worked out and experimentally verified the model of forming of future ship drivers' professional qualities in the process of special training. Defined blocks of the model of forming of future ship drivers' professional qualities in the process of special training have such appointment: target block – provides defining the purpose and tasks of the process of forming of future ship drivers' professional qualities; theoretical and methodological block – reflects the giving approaches and principles; content and procedural block – includes a number of disciplines of the cycle of professional and practical training, form of theoretical, practical and individual teaching, methods of informational and illustrative and active teaching, visual and technical means; estimative and productive block – defines criteria, relevant indicators, levels of forming of professional qualities, the result of the identified process, which is consistent with the original goal.

The model is functioned due to a number of organizational and pedagogical conditions: provision of positive motivation of future ship drivers to forming of professional qualities in the process of defining the disciplines of the cycle of professional and practical training; orientation the content of disciplines the cycle of professional and practical training on forming of future ship drivers' professional qualities; provision of active working out of professional situations in the process of study of disciplines of the cycle of professional and practical training.

There have been defined and concretized the structure of future ship drivers' professional qualities which consists of hierarchically subordinated substructures (external and internal): the first – includes six groups of professional qualities (sociological, cognitological, psychological, synergistic, noetic, ethic); the second – parts of every group of external substructure.

The content of the concept "professional quality of future navigators" is specified; criteria and indicators of the formation of the professional qualities of future ship drivers.

The content of the training of future ship drivers, in particular its professional component, has been improved.

The ideas of forming the professional qualities of future ship drivers have been further developed by improving the interdisciplinary links of professional training.

The practical meaning of obtained results is that there have been worked out and inculcated in the process of special training of future ship drivers resource support includes: interdisciplinary training for optimal orientation the content of professional and practical training on forming of cadets' professional qualities, provision of active working out of professional situations and positive motivation to future professional activity (disciplines of the cycle of professional and practical training: «The safety of vital activity and basics of labour protection», «Theory and ship's structure», «Management of marine resources», «Navigation and sailing», «Ship control»); the program of personal professional growth oriented on the formation of cadets' professional qualities; the program of author's course «The forming of professional qualities of future ship drivers».

The model of formation of professional qualities of future ship drivers in the process of professional training was experimentally tested. The generalization of the results of the formative stage of the pedagogical experiment, confirmed by statistical methods of research, has shown significant differences in quantitative and qualitative indicators of the levels of formation of professional qualities of future ship drivers in the process of professional training.

Keywords: professional training of future ship drivers, model of formation of professional qualities of future ship drivers in the process of professional training, pedagogical conditions of formation of professional qualities of future ship drivers in the process of professional training, criteria and levels of formation of the professional qualities of future ship drivers in the process of professional training.